The investigation of the slopes of the Upper Castle's hill in Vilnius

On 7 February and 21 June 2022, the SE and NE slopes of the hill of Vilnius' Upper Castle (also known as Gediminas Hill and Castle Hill) were damaged by landslides. Archaeological surveys were carried out in conjunction with the restoration work (Figs. 1, 2). The metal detectors and strong neodymium magnets, which were used on only the unstable soil removed from the SE slope yielded 42 artefacts of archaeological–historical value, the survey of the topsoil and diluvial layers at the landslide site on the NE slope, 44 artefacts of archaeological–historical value. The 86 artefacts date to various 14th–20th-century periods, the oldest being bolt and arrowheads.

Ugnius Budvydas

Trakų salos pilies tyrimai 2021–2022 m.

2021 m. lapkritį TIM atliko detaliuosius tyrimus Trakų salos piliavietės (UK 3492) centrinių rūmų (UK 29964) terasoje. Kasinėjimai vykdyti planuojamų įrengti takų ir panduso vietose. Perkasos tirtos iki projektinio gylio. 1961–1962 ir 1967 m. archeologinių kasinėjimų metu nustatyta, kad salos pilis pastatyta ant žmogaus suformuoto žemės ploto. Supylus 1,6–1,7 m storio žvyro ir griuvenų sluoksnį 3 atskiros salos buvo sujungtos į vieną. Išskiriami 4 pilies statybos etapai. Pirmojo etapo metu ji pradėta statyti didžiausioje saloje, kuri buvo iškilusi bent 4–5 m virš dabartinio Galvės ežero lygio. Pilis turėjo būti iš dviejų dalių. Ji buvusi pereinamojo tipo iš aptvarinės į konventinę. Pilį sudarė U raidės formos kunigaikščių rūmai ir priešpilis. Taip pat buvo pradėtos ir antrojo priešpilio statybos. Sprendžiant iš išlikusių sienų fragmentų pirmoji pilis galėjusi turėti romanines architektūros bruožų. Tačiau statybos nebuvo baigtos dėl kilusio gaisro, kurio pėdsakų gausu ant išlikusio mūro, plytų, akmenų. Manoma, kad pilis pradėta statyti Kęstučio XIV a. II pusėje. Galbūt statybos darbai vyko iki 1383 m. mūšių. Vėlesniais statybų etapais buvo pastatyti rezidenciniai rūmai su donžonu. Tarp salų buvusį durpyną užpylus akmenimis ir žvyru pastatytas priešpilis su gynybiniais bokštais. XV a. II pusėje–XVI a. įrengti priešpilyje esantys kazematai (Baliulis A., Mikulionis S., Miškinis A. *Trakų miestas ir pilys*. Vilnius, 1991, p. 21).

Centrinių rūmų terasoje archeologiniai tyrimai vykdyti 1953, 1954, 1956 ir 1960 m. 1953 m. R. Šalūga atkasinėjo centrinių rūmų ŠR ir ŠV išorines sienas *(LIIR*, f. 1, b. 166). Š kieme buvo ištirti 2 plotai (šalia ŠR sienos – apie 130 m^2, šalia ŠV – apie 200 m^2), juose išskirta net 15 kultūrinių sluoksnių. 1954 m. šalia Š rūmų sienos buvo pašalintas 2,8–3,8 m storio griuvenų sluoksnis, jame išskirta 14 kultūrinio sluoksnio horizontų (*LIIR*, f. 1, b. 29). Juose gausiai aptikta čerpių, sveikesnių plytų, buitinės keramikos šukių, koklių. Šalia R rūmų sienos buvo nukastas 60 cm storio griuvenų sluoksnis. Jame 40 cm gylyje išskirtas juodos žemės sluoksnelis, kuriame gausiai aptikta koklių, čerpių, puodų šukių. 1956 m. N. Kovrigina atliko tyrimus ŠV rūmų dalyje, šalia gynybinės sienos *(LIIR*, f. 1, b. 42). Ištirta 27,5 m ilgio ir 4–6,5 m pločio perkasa. Kaip nurodo tyrimų autorė, šioje vietoje jau buvo kasinėta 1940, 1951–1953 m. Vykdant tyrimus taip pat rasta gausi archeologinė medžiaga. Kasinėjimų metu atkasta ŠV gynybinė siena, pasiektas pirminis kiemo paviršius. Tyrimo metu perkasoje, po 1,6–1,8 m storio griuvenų sluoksniu, fiksuotas 4–5 cm storio juodžemio sluoksnis, kuriame

1 pav. 2021 m. Trakų salos pilies tyrimų situacijos planas: 1 – perkasos; 2 – inžineriniai tinklai. U. Budvydo brėž.

Fig. 1. A situation plan of the 2021 Trakai Island Castle investigation: 1 – trenches; 2 – utility lines.

2 pav. Perkasų 6–8 tyrimai. U. Budvydo nuotr.

Fig. 2. The excavation of Trenches 6–8.

rasta buitinės keramikos fragmentų. Šis sluoksnis išlikęs fragmentiškai. Žemiau atsidengė supiltinis žvyro sluoksnis. 1952 m. O. Navickaitė ištyrė 7x3 m dydžio perkasą šalia donžono (*LIIR*, f. 1, b. 165). Tyrimų metu aptiktas 10–40 cm storio juodos žemės sluoksnis su radiniais. Kasinėjimai buvo vykdomi iki 3,2 m gylio. 1960 m. O. Navickaitė rūmų fasadinėje dalyje ištyrė papildomas 5 perkasas. Perkasa 1 (10x3,5 m) tirta prie pilies rūmų ŠV sienos, perkasos 2 (4x3 m) ir 3 (8,5x4 ir 4x3,5 m) – prie pilies rūmų PV sienos, perkasa 4 (10x4,5 m) – prie rūmų gynybinės sienos lūžimo, perkasa 5 (6x3,5 m) – prie rūmų ŠR sienos. Tyrimo metu

aptiktos senesnės pilies sienų liekanos, rodančios, kad ankstyvesnė pilis yra buvusi kiek kitokia negu dabartinė. Prie fasado V kampo 2,6–2,8 m gylyje nuo dabartinio paviršiaus rastos senosios pilies sienų liekanos, ant jų pamatų buvo pastatytas kontraforsas. Įdomu tai, kad prie rūmų PR kampo tirtoje perkasoje buvo aptikti ne tik senosios pilies sienų fragmentai (5,5 m ilgio ir 1,7–1,9 m pločio), bet ir žmogaus griaučiai.

2021 m. centrinių rūmų terasoje ištirta 17 įvairaus dydžio perkasų (1, 2 pav.). Iš viso tyrinėtas 288,88 m^2 plotas. Panduso vietoje kasta iki 1,4–1,5 m gylio (perkasos 1–5), takų vietoje (perkasos 6–17) – iki 40–50 cm gylio. Tyrimo metu didesnėje perkasų dalyje (3–7, 9–10, 13–17) buvo fiksuoti XX a. suardymai arba stambių griuvenų sluoksnis, susidaręs yrant pilies mūrams. Griuvenų sluoksnis 15–35 cm storio, tęsėsi daugiausia iki projektinio gylio ir jų apačia nebuvo pasiekta. Perkasose, kuriose buvo pasiekta griuvenų apačia, žemiau atsidengė balsvas žvyras su kalkinio skiedinio trupiniais. Jame radinių neaptikta. Sprendžiant iš sluoksnių stratigrafijos panašu, kad jie susidarė Trakų salos pilies antrojo statybos etapo metu (XIV a. pabaigoje–XV a. pradžioje), kai siekiant išlyginti terasos, esančios tarp centrinių rūmų ir juos supančios gynybinės sienos, žemės paviršių buvo supilti stori žvyro sluoksniai.

Perkasoje 1, kuri buvo įsiterpusi tarp PV gynybinės sienos ir centrinių rūmų donžono kontraforso, 60–65 cm gylyje buvo aptiktas pilko smėlio su gausiais degėsiais sluoksnis, kuris susidarė virš buvusio žemės paviršiaus. Degėsių su smėliu sluoksnis 5–8 cm storio, atsidengė ties H_{abs} 154,00–154,28 m aukščiu. Jame rasta žiesto puodo priedugnis ir sienelė. PV perkasos dalyje sluoksnis buvo suardytas kasant pamatų duobę PV gynybinei sienai. Duobės užpildą sudarė balsvas žvyras. Atlikus perkasoje 1 kultūriniame sluoksnyje rastų degėsių AMS ^{14}C tyrimus buvo gauta 1274–1388 m. data (688±29) (FTMC–KF97–1). Remiantis sluoksnių stratigrafija ir ^{14}C tyrimu, aptiktą degėsių sluoksnį reikėtų sieti su pirmuoju salos pilies statybos etapu, kai pilis nebuvo baigta statyti dėl kilusio didžiulio gaisro. Šiam datavimui neprieštarauja ir sluoksnyje rastos puodų šukės. Virš degėsių fiksuotas niveliacinis balsvas žvyras su kalkių trupiniais, remiantis ankstesnių tyrimų rezultatais, susidarė antrojo salos pilies statybos etapo metu (XIV a. pabaigoje–XV a. pradžioje). Perkasos 1 PV dalyje 55–65 cm gylyje, o perkasoje 2 – 90 cm gylyje virš balsvo žvyro sluoksnio buvo aptikti akmeninio latako fragmentai, kurio akmenys kloti išilgai PV gynybinei sienai. Tarp akmenų buvo sąnašinio smulkaus smėlio. Latakas įrengtas 1951 m. vykdant pilies restauravimo darbus (*LIIR*, f. 1, b. 169). Perkasoje 1 įžemis (stambus žvyras) pasiektas 1 m gylyje.

Perkasa 8 tirta lygiagrečiai PR gynybinei sienai, ankščiau buvusio tako vietoje. Po smulkių griuvenų sluoksniu buvo išskirtas tamsiai pilko žvyringo smėlio horizontas, žymintis buvusį pilies paviršių. Jis fiksuotas 30–35 cm gylyje (H_{abs} 154,30 m). Sluoksnis 15–20 cm storio. Jame gausu smulkių molio plytų duženų. Taip pat rastos 73 žiestų puodų šukės. Dalis jų puošta horizontaliais grioveliais ar bangelėmis. Kelių šukių vidus buvo dengtas žalia glazūra. Keramika apima plačius chronologinius rėmus, sluoksnis datuotas XVI–XVII a. Dalis šukių galėtų būti priskirtos ir ankstesniems amžiams. XVI–XVII a. sluoksnis susiformavo virš žemiau esančio supiltinio balsvo žvyro.

Perkasoje 11, kuri tirta greta centrinių rūmų ŠR sienos, taip pat fiksuotas intensyvus 20–30 cm storio tamsiai pilko žvyringo smėlio sluoksnis, žymintis antrajame salos pilies statybos etape buvusį centrinių rūmų terasos pavir-

3 pav. XIV a. pabaigos–XV a. pradžios radiniai iš perkasos 11: 1–6 – puodų šukės; 7, 8 – kriauniniai peiliai; 9–12 – rago ir kaulo dirbiniai; 13, 14, 16 – kaltinės vinys; 15 – geležinė sagtelė. U. Budvydo nuotr.

Fig. 3. Late 14th – early 15th-century finds from Trench 11: 1–6 – potsherds; 7, 8 – full-tang knives; 9–12 – antler and bone artefacts; 13, 14, 16 – forged nails; 15 – a small iron buckle.

4 pav. Perkasoje 11 rasti Vytauto denarai. U. Budvydo nuotr.

Fig. 4. Vytautas denars found in Trench 11.

šių. Jis atsidengė ties H_{abs} 154,84–155,07 m aukščiu (30–35 cm gylyje nuo tyrimo metu buvusio žemės paviršiaus). Jame gausu gyvulių kaulų. Osteologinių tyrimų metu nustatyta, kad 99,4 proc. priklausė naminiams gyvūnams: galvijams, avims, ožkoms ir kiaulėms. Buvo aptikti tik 0,1 proc. laukinių gyvūnų kaulų, kurie priskirti stumbrui arba taurui, bebrui ir elniui. Taip pat rasta 891 vienetas žuvų kaulų, žvynų, kiaušinių lukštų fragmentų ir paukščių kaulų fragmentų. Tarp žvynų identifikuoti priklausę lydekai, ešeriui arba starkiui bei karpinėms žuvims (karšiams, raudėms). Keli žvynai priklausė ersketams, didesniems nei 1,5 m. Tyrimo metu buvo rastos 86 puodų šukės. Jos žiestos, peteliai dažniausiai puošti bangelių ar horizontalių griovelių ornamentu (3:1–6 pav.). Molio masė su smulkiomis, rečiau su stambiomis grūsto akmens priemaišomis. Tyrimo metu visiškai neaptikta glazūra dengtų šukių. Taip pat rasta kaltinių vinių, 2 kriauniniai peiliai, geležinė batų (?) sagtelė, 4 puošnūs rago ir kaulo apkalai, 2 stiklinių indų dugnelių fragmentai (3:7–16 pav.). Šiame sluoksnyje taip pat aptiktas 21 Vytauto denaras (1413–1430 m.) (4 pav.). Viršutinėje jo dalyje rastas Aleksandro Jogailaičio (1492–1506) Lietuvos denaras, kuris veikiausiai pateko atsitiktinai iš viršutinių sluoksnių. Remiantis radiniais ir ^{14}C tyrimais (1323–1435 m.) (542±28) (FTMC KF97–2)) išskirtas kultūrinio sluoksnio horizontas datuotas XIV a. pabaiga–XV a. pradžia. Jis susiformavo virš žemiau esančio griuvėningo rusvo

žvyro, kurio apačia nebuvo pasiekta. Jame ištirti 3 atsidengusių duobių kontūrai. Viena iš duobių taip pat datuota XIV a. pabaiga–XV a. pradžia. Kitos dvi, suardant anksčiau aprašytus sluoksnius, buvo iškastos atitinkamai XVI–XVII a. ir XX a.

Perkasoje 12, apytiksliai 7 m² plote, po skaldos sluoksniu buvo fiksuotas tamsiai pilko griuveningo smėlio ir nedidelių akmenų sluoksnis. Akmenys aptikti ties H_{abs} 154,93–155,03 m lygiu (15–20 cm gylyje). Jie buvo sumesti be jokios tvarkos. Akmenys 15x10–27x20 cm dydžio, neaplipę skiediniu. Tarp akmenų rasta keletas žiestų šukių ir 4 plokštinių koklių fragmentai, kurie datuoti XVI a. pabaiga–XVII a. Sluoksnyje taip pat gausu stambių griuvenų, tarp kurių dominuoja plokštinių čerpių dalys. Čerpės buvusios 18,5 cm pločio, 2,3–2,5 cm storio, užapvalintais galais. Dalis jų turėjo išlikusius trikampius gūbrius. Vidinės jų pusės su braukomis. Tamsiai pilkame smėlio sluoksnyje radinių, kuriuos būtų galima susieti su XIX–XX a. pilyje vykdytais statybos darbais, nerasta. Sluoksnis datuotas XVI–XVII a. Perkasa tirta iki projektinio 40–50 cm gylio, tad sluoksnio apačia nebuvo pasiekta.

Apibendrinant tyrimų rezultatus galima teigti, kad, nepaisant XX a. II pusėje atliktų tyrimų ir vykdytų terasos paviršiaus lyginimo darbų ar inžinerinių tinklų tiesimo, centrinių rūmų terasoje fragmentiškai yra išlikęs vertingas archeologinis sluoksnis.

The 2021–2022 Trakai Island Castle investigation

The TIM 2021 excavation (17 trenches totalling 288.88 m²) at the site of footpaths and a ramp on the terrace of the castle's central palace (Figs. 1, 2) were conducted to a predetermined depth of 1.4–1.5 m at the ramp site (excavations 1–5) and up to 40–50 cm at the footpath sites (excavations 6–17). The majority of the trenches (3–7, 9–10, 13–17) revealed 20th-century disturbances or a layer of coarse rubble from the destruction of the castle walls. Trenches 1, 2, 8, 11, and 12 yielded a 14th–17th-century cultural layer containing abundant sherds of household pottery, metal artefacts, and coins (Figs. 3, 4).

Trench 1 yielded, atop the former ground's surface, a charcoaly layer that should be connected with the initial construction stage of the castle, which burned down before its completion. The stratigraphy and radiocarbon dating allow the layer to be dated to the 14th century. Trenches 8 and 11 revealed a 20–35 cm thick layer of dark grey gravelly sand, the late 14th–17th-century surface of the central palace's terrace.

Justinas Račas

Tyrimai Pilininko namo kieme Vilniuje 2021–2022 m.

KPIP UAB „Virmalda" užsakymu 2021 m. lapkritį–2022 m. lapkritį tęsė 2019 m. pradėtus detaliuosius tyrimus (*ATL 2019 metais*, 2020, p. 148–157) Vilniaus Žemutinės pilies teritorijoje, Arsenalo g. 1, sklype priešais Pilininko namą (UK 24707) ir Gedimino kalno V atraminę sieną. Tyrimai tęsti po technologinės pertraukos. 2021–2022 m. tirta 12 perkasų (jų numeracija nuo 2019 m. tęstinė), kurių bendras plotas sudarė 352,55 m². Taip pat tirti 6 šurfai (bendras 63 m² plotas) (1 pav.).

Šurfas 3 tirtas lietaus nuotekų trasos vietoje. Jis 3x3 m dydžio. Šurfe nuo pat paviršiaus fiksuotas stambių griuvenų, gelžbetoninių blokų dalių ir akmenų sluoksnis, datuojamas XX a. viduriu. Jis tęsiasi iki 2–2,3 m gylio. Nuo šio